

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال ششم، شماره پیاپی ۱۹، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۳/۸

صص ۷۱-۹۰

فضاهای عمومی و امنیت زنان در شهر مشهد

سعید شریعتی مزینانی، مربی، گروه پژوهشی علوم اجتماعی سازمان جهاد دانشگاهی خراسان رضوی، ایران
سیمین فروغزاده، مربی، گروه پژوهشی علوم اجتماعی سازمان جهاد دانشگاهی خراسان رضوی، ایران*

چکیده

ایمنی مهم‌ترین ویژگی فضا و شرط حضور و استفاده فعال شهروندان از فضاهای شهری است. همچنین، وجود فضاهای امن، از جمله حقوق شهروندان و تأمین آن یکی از تکالیف دولت‌ها در برابر جامعه است. بر این اساس، بخش اصلی مقاله حاضر، نتایج پژوهش میدانی انجام‌شده در ۳۰۰ فضای عمومی شهر مشهد را در بر دارد که در آنها وضعیت کالبدی فضاهای عمومی شهر، درباره لزوم تأمین امنیت برای زنان بررسی شده است. در بخش دیگر نیز در زمینه احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی (بوستان‌ها، زیرگذرها، پل‌ها و مسیرهای اصلی تردد شهروندان) خلاصه‌ای از نتایج پیمایش انجام‌شده، با کمک نمونه ۱۰۰۰ نفری از زنان بزرگ‌تر از ۱۵ سال، در سه حوزه امنیت جانی، مالی و اخلاقی و در سه بعد فیزیکی، نمادین و اجتماعی ارائه شده است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد از نظر پاسخگویان، زیرگذرها و مسافربان شخصی ناامن‌ترین موقعیت‌ها بوده‌اند. پارک‌ها و محدوده اطراف محل زندگی هم با میانگین نزدیک به هم در رده بعدی قرار می‌گیرند و اتوبوس، پل‌های عابر پیاده و تاکسی در مقایسه با فضاهای عمومی دیگر، بیشتر امنیت دارند. نکته مهم، کم بودن میزان احساس امنیت اخلاقی در شهر مشهد است؛ به گونه‌ای که نزدیک به نیمی از این زنان (۴۷ درصد) در فضاهای عمومی شهر، احساس می‌کنند با اتفاقاتی مانند تماس بدنی، ربوده شدن و... مواجه هستند. در پایان نیز پیشنهادات محقق در زمینه بهبود وضعیت امنیت در فضاهای عمومی شهر ارائه شده‌اند. واژه‌های کلیدی: امنیت عمومی، فضاهای عمومی، احساس امنیت، زنان، مشهد.

مقدمه و بیان مسأله

فضاهای عمومی شهری از نظر ویژگی‌های کالبدی و کارکرد اجتماعی محیط چشمگیری برای رشد و بالندگی جامعه مدنی هستند. فضای شهری مکانی برای تعاملات، برخوردها و تبادلات اجتماعی و همچنین، محملی برای انواع فعالیت‌هاست. تشویق مردم به حضور در فضای عمومی یا فراهم کردن امکان دسترسی برابر همه افراد و گروه‌ها به آن، نخستین گام برای دستیابی به عرصه عمومی است و این عرصه، تحقق جامعه مدنی را تضمین می‌کند. امنیت عمومی همه شهروندان از مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت فضا است و فضای شهری امن، امنیت و آسودگی خاطر شهروندان را به دنبال دارد. یکی از اولویت‌های اساسی در میان تئوری‌پردازان مسائل شهری توجه به امنیت شهروندان و روش‌های ارتقاء آن است؛ به طوری که امروزه امنیت، مؤلفه‌ای اساسی در توسعه پایدار انسانی به شمار می‌رود و افزایش رضایتمندی شهروندان و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی را در ساختار شهری ممکن می‌کند. بدون ایجاد امنیت، ساختار شهری به صورت سیستمی از اجزا و عناصر برای سکونت شهروندان و زندگی همراه با رفاه و کرامت انسانی کارایی ندارد.

براساس گزارش سازمان ملل در سال‌های ۱۹۹۴ و ۱۹۹۸ توسعه انسانی شامل این موارد است: امنیت اقتصادی از نظر میزان درآمد، شغل و سرمایه‌گذاری و امنیت محیطی و جانی. بدون ارتقاء مؤثر مؤلفه‌های امنیت شهری رضایتمندی شهروندان و تحقق توسعه پایدار شهری فراهم نمی‌شود و این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از: شکل‌گیری سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی.

گفتنی است با محور قرار دادن موضوع امنیت زنان، یعنی نیمی از کل جمعیت، در فضاهای عمومی باید فرصت‌های برابری فراهم شود و این فضاها شامل این موارد است: آموزش و تحقیق در محیط کار و در همه مشاغل مربوط به شهر و برنامه ریزی، فضای شهری، مسکن، تحرک و تردد امن. زنان باید به وسایل حمل و نقل عمومی دسترسی داشته باشند تا

به راحتی و آزادانه جابه‌جا شوند و از مواهب زندگی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهر استفاده کنند. زنان همانند مردان حقوق دارند و وقتی که به دیدگاه آنان توجه شود، امنیت شبانه‌روزی کاملاً تضمین می‌شود؛ زیرا در زمان خشونت و پرخاشگری آنها نخستین هدف هستند و به همین دلیل، در برنامه ریزی شهری باید تجدید نظر شود. یک شهر امن امکان تحرک را برای همه، به ویژه برای زنان فراهم می‌کند و احساس امنیت در انسجام اجتماعی بسیار تأثیر دارد (زنجانی‌زاده، ۱۳۸۰: ۶۸ - ۶۷).

مشهد یکی از قطب‌های گردشگری مذهبی در جهان اسلام بوده و سالانه میزبان میلیون‌ها زائر از داخل و خارج کشور است؛ با وجود این، مطالعات محدود انجام شده در زمینه احساس امنیت زنان در این شهر، تصویر چندان مثبتی را از وضعیت موجود نشان نمی‌دهند. مطابق نتایج پژوهش مظلوم خراسانی و اسماعیلی (۱۳۸۹) میانگین احساس امنیت اجتماعی زنان، در یک طیف ۵ قسمتی از یک تا پنج برابر با ۲/۰۶ بوده است که این میزان، وضعیت متوسط رو به پایین را نشان می‌دهد و در این میان، ۱/۱ درصد افراد احساس امنیت اجتماعی زیادی داشته‌اند. این موضوع بیانگر کم بودن میزان احساس امنیت اجتماعی در میان زنان این شهر است. همچنین، در تحقیق زنجانی‌زاده (۱۳۸۰) میانگین احساس امنیت زنان در بازه ۱۳۷-۱۴ معادل ۱۴/۰۴ به دست آمده است که با حد متوسط، یعنی نمره ۷۰-۶۰ بسیار فاصله دارد. از آن گذشته ۵۲/۳ درصد افراد، نمره‌ای کمتر از میانگین دریافت کرده‌اند که این امر بیانگر احساس امنیت کم در میان زنان است. با وجود این مسائل، چنان‌که مشهود است، تحقیقات انجام شده قدیمی هستند و در ضمن، با در نظر گرفتن عواملی چون تفکیک انواع فضاهای شهری و قابلیت تعمیم به کل جامعه آماری تاکنون پژوهش جامعی درباره امنیت زنان مشهد انجام نشده است.

برنامه‌ریزان، شهرسازان و نیز محققان مسائل اجتماعی به موضوع امنیت، به صورت یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی توجه کرده‌اند؛ به این ترتیب، انجام مطالعه درباره فضاهای

عمومی شهر مشهد و نیز کیفیت فضاهای مدنظر براساس شاخص‌های امنیت فضا است؛ به این ترتیب، پرسش‌های ما این است: زنان شهر مشهد در هریک از فضاهای مدنظر چقدر احساس امنیت می‌کنند و وضعیت کالبدی فضاهای عمومی شهری براساس شاخص‌های تعریف‌شده در این تحقیق، تا چه حد الزامات تأمین امنیت را برای شهروندان تأمین می‌کند.

براساس این نکات، اهداف اصلی تحقیق، این امور است: بررسی میزان احساس امنیت در میان زنان بیش از ۱۵ ساله، به تفکیک فضاهای عمومی شهر و همچنین، بررسی فضاهای عمومی شهر مشهد از نظر شاخص‌های امنیت، به تفکیک نوع فضای شهری.

مبانی نظری

احساس امنیت^۱ پدیده‌ای روان‌شناختی - اجتماعی و ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از اوضاع و محیط پیرامون است و افراد مختلف به‌صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. از نظر روش‌شناسی احساس امنیت سازه‌ای چندبعدی است و متناسب با وضعیت اجتماعی و افراد مختلف، به گونه‌های متفاوت ظهور می‌یابد و به اشکال مختلف سنجیده و اندازه‌گیری می‌شود. بنابراین، احساس امنیت با بسیاری از عناصر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه ارتباط دارد. پژوهشگران برجسته حوزه مطالعات امنیت، توصیف‌های مختلفی از این مفهوم ارائه داده‌اند که بیانگر چندچهره بودن و ابهام مفهوم امنیت است. پر رمز و راز بودن و قرارگرفتن مفهوم امنیت در هاله‌ای از پیچیدگی‌های تئوریک، ایدئولوژیک و روزمرگی به قدری زیاد است که بوزان، نظریه‌پرداز برجسته، می‌گوید: «هر کوششی برای درک مفهوم امنیت، بدون آگاهی کافی از تناقضات و نارسایی‌های موجود در خود این مفهوم، ساده‌اندیشانه است» (تاجیک، ۱۳۷۹: ۳۷). به نظر ماندل، به طور کلی امنیت^۲ به معنای نداشتن دلهره و دغدغه است

عمومی و امنیت زنان ضرورت و اهمیت دارد. در مطالعات شهری فضاهای عمومی همواره به شکل بستری اجتماعی هستند که عموم شهروندان از آنها استفاده می‌کنند؛ بنابراین، این فضاها در صورت امن بودن، گذشته از آنکه آرامش را برای مردم شهر به ارمغان می‌آورند، میزان تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی ساکنان را افزایش می‌دهند و در نهایت، احساس مطلوب بودن و رضایت را نیز در شهروندان تقویت می‌کنند.

در مقابل، احساس ناامنی عوارض و ضایعات روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی دارد و آثار آن بر کیفیت زندگی و به‌روزی اقتصادی و اجتماعی درازمدت است. احساس ناامنی تأثیرات روان‌شناختی گسترده‌ای ایجاد می‌کند که شامل این موارد است: اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و ناراضی‌تی از زندگی. همچنین، ممکن است انسان‌هایی که احساس ناامنی می‌کنند، برای مقابله با ترس خود از مکان‌های معین یا افراد غریبه و بیگانه دوری کنند و در نتیجه، فعالیت‌های اجتماعی آنها محدود شود.

باتوجه به تأکید تحقیق حاضر بر جمعیت زنان، اطلاع از میزان احساس امنیت آنها در فضاهای شهری و فراهم کردن روش‌ها و راه‌کارهایی برای کاهش احساس ناامنی در میان آنان، دوبرابر اهمیت دارد؛ زیرا براساس مطالعات انجام‌شده در کشور (و البته همسو با مطالعات انجام‌شده در کشورهای دیگر) زنان در مقایسه با مردان، کمتر احساس امنیت می‌کنند. این وضعیت، امکان حضور اجتماعی زنان را محدود می‌کند و با عدالت جنسیتی در زمینه امکان برخورداری و استفاده زنان و مردان از فضاهای عمومی ناسازگار است.

نتایج تحقیقاتی مانند این مقاله، از جانب ارگان‌های مختلف، به ویژه سازمان شهرداری برای برنامه‌ریزی و اقدام مناسب در زمینه طراحی و مدیریت شهری، به‌منظور تقویت احساس امنیت در میان شهروندان و به‌خصوص زنان استفاده می‌شود.

باتوجه به مطالب ذکرشده، این مقاله حاصل پژوهشی میدانی با موضوع احساس امنیت زنان به تفکیک فضاهای

¹ Secure feeling

² security

شهروندان و وجه ذهنی آن هم، بیانگر میزان «احساس امنیت» در میان اعضای جامعه است. همچنین، این وجه شامل این موضوع است که افراد یا شهروندان تا چه حد «احساس» می‌کنند خود یا ارزش‌هایشان در معرض تهدید هستند (روی، ۱۳۸۲: ۴۴).

امنیت و جنسیت

آسیب‌ها و پیامدهای ترس از جرائم، برای همه گروه‌های اجتماعی به یک اندازه نیست و زنان، بنا به برخی مشاهدات و تجارب خود در زندگی بیشتر به این احساس دچار می‌شوند. کاسکلا و پین معتقدند احساس ترس و ناامنی به‌طور چشمگیری از تجارب و خاطرات فرد از فضاهای شهری تأثیر می‌پذیرد و عموماً این تأثیرپذیری بر حضور افراد، به‌ویژه زنان در عرصه عمومی اثرگذار است (Koskela & Pain, 2000: 75).

طبق اعتقاد فرارو احساس ناامنی و ترس زنان جوان، بیشتر در اثر ترس از تعرض جنسی است. نوع جنایت درباره زنان و مردان متفاوت است و به همین دلیل، حس امنیت آنان نیز تبعاً تفاوت دارد. عموماً زنان نسبت به مردان بیشتر ترس را احساس می‌کنند؛ گرچه ممکن است در محیط‌های عمومی شهری در زمینه مسائل خشونت‌بار کمتر از مردان قربانی شوند. به‌طورکلی مردان نسبت به زنان، درباره امنیت محیط خودشان احساسی مثبت‌تر دارند و درحالی‌که هم مردان و هم زنان، در تاریکی احساس ناامنی می‌کنند، میزان این احساس در زنان بیشتر است (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۲). براساس دیدگاه وار، زنان کوچک‌تر از ۳۵ سال عمده‌تأ از نظر تجاوز جنسی نگران هستند؛ ولی پس از پا به سن گذاشتن، این ترس در آن‌ها از بین می‌رود و به شکل جدید، دوباره ظهور می‌کند. از نظر او در زنان پیر، ترس از جرم ناشی از آسیب‌پذیری فزاینده آنان است. طبق اعتقاد برانگارت نیز ترس از خطر آزار و اذیت، به‌طور خاص در بین بخش‌های آسیب‌پذیرتر و منزوی‌تر جمعیت بیشتر است و به‌ویژه، پیرزن‌ها در این بخش قرار دارند (وار، به نقل از علی‌خواه و نجیبی‌ربیعی، ۱۳۸۵: ۱۱۳-۱۱۱).

مسائلی از این قبیل به خلق فضاهای جنسیتی منجر

(ماندل، ۱۳۷۹: ۴۴). بوزان، امنیت را به معنای حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی) احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) می‌داند (ماندل، ۱۳۷۹: ۵۲). ولفرز، با تفکیک بعد عینی و ذهنی امنیت، بعد عینی آن را وجودنداشتن تهدید در برابر ارزش‌های کسب‌شده و بعد ذهنی امنیت را نبودن ترس و وحشت از حمله علیه ارزش‌ها تعریف کرده است (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۲). احساس امنیت یک فرایند روانی - اجتماعی است که صرفاً بر افراد تحمیل نمی‌شود؛ بلکه بیشتر افراد جامعه براساس نیازها، دلبستگی‌ها، خواسته‌ها و توانمندی‌های شخصیتی و روانی خود در ایجاد یا از بین بردن آن سهم دارند و بر مبنای تمایز میان مرز احساس و واقعیت، احساس امنیت از امنیت واقعی تفکیک می‌شود (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۲).

همچنین، امنیت از بعد سلبی یا ایجابی نیز ارزیابی می‌شود: امنیت به معنای ایجابی وجود زمینه‌ها و امکانات مناسب است؛ به‌طوری‌که شهروندان درباره مصونیت ارزش‌ها و حقوقشان، احساس آرامش و اطمینان داشته باشند. وجه ایجابی امنیت را معادل «احساس رضایت و اطمینان خاطر» دانسته‌اند. امنیت در معنای سلبی وجود نداشتن هرگونه احساس تهدید نسبت به ارزش‌ها و حقوق فردی و اجتماعی یا نترسیدن، وجودنداشتن اجبار و خطر خارجی یا رفع نیازمندی‌های فردی و اجتماعی است.

ابعاد امنیت براساس سه معیار تفکیک می‌شوند: موضوع: مثلاً امنیت مالی، جانی، فکری و عاطفی، امنیت در سطح فردی، امنیت اداری - شغلی، اقتصادی، سیاسی، قضائی، فرهنگی، روانی و انتظامی و امنیت در سطح اجتماعی (باباخانلو، ۱۳۸۲: ۱۹). همچنین، امنیت جانی، مالی، فکری و امنیت جمعی (چلبی، ۱۳۷۵: ۷۹).

قلمرو: مثلاً امنیت فردی، اجتماعی، ملی یا داخلی ملی، اجتماعی و انسانی

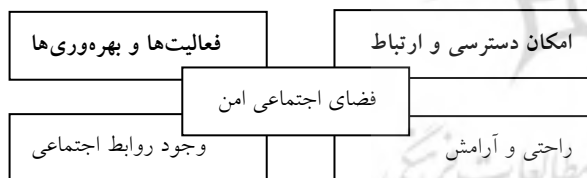
عینی / ذهنی بودن: وجه عینی امنیت به معنای کم و کیف انواع آسیب‌ها و مخاطرات تهدیدکننده امنیت جامعه و

فضاهای بی دفاع شهری زیرپل های شهری، داخل زیرگذرها، پل های هوایی، زمین های فرورفته، گودال ها و نظایر اینها هستند (پودراتچی، ۱۳۸۱: ۹۳).

مطالعات فراوانی نشان داده است که نقش کالبدی شهر (برنامه ریزی و طراحی شهری) در پیشگیری از جرائم و کاهش آنها بسیار اهمیت دارد و باید به مفاهیم، اصول، پارادایم ها و استراتژی های مربوط به آن توجه کرد. این رویکرد طراحی کارآمد و بهینه محیط مصنوع برای کاهش جرائم شهری محسوب می شود و در بهبود کیفیت زندگی و افزایش رضایتمندی شهروندان به طور شایسته ای تأثیر دارد.

تحقیقی با نام «پروژه فضاهای عمومی»^۱ در بیش از ۱۰۰۰ فضای عمومی در سراسر جهان انجام شده است و براساس آن، فضای امن در محله ها زمانی ایجاد می شود که الگوی آن چهار ویژگی داشته باشد. این خصوصیات عبارت اند از:

- ۱- فعالیت ها و بهره وری ها^۲؛
- ۲- امکان دسترسی و ارتباط^۳؛
- ۳- راحت بودن و احساس آرامش^۴ و
- ۴- وجود روابط اجتماعی^۵.

شکل ۱- ویژگی های فضای امن

^۱ Project for Public Spaces: معنای این عبارت پروژه برای فضاهای عمومی است. این سازمان غیرانتفاعی در سال ۱۹۷۵ تأسیس شده و هدفش کمک به عموم مردم در ایجاد و پایداری فضاهای عمومی برای ساختن اجتماعات قوی تر است. رویکرد این برنامه یاری کردن شهروندان برای تبدیل فضاهای عمومی به فضاهایی زنده، به منظور تأمین نیازهای عمومی و برانگیختن شادابی و سرزندگی اجتماعی محلی است.

^۲ activities

^۳ accessible

^۴ comfortable

^۵ sociable

می شوند: قلمروهای متفاوتی که برای زنان و مردان تصور می شود و همچنین، ساخت شهرها به دست مردان؛ زیرا این فضاها به نیازهای مرد متوسط توجه می کنند. از نظر کارپ، استن و یولز، ماهیت جنسی شده فضاهای شهری نحوه عمل فضای شهری برای محدود کردن تحرک پذیری زنان است. همچنین، این ماهیت، به لحاظ فیزیکی این محدودیت را با القاء الگوهای حرکت و رفتار بر پایه ترس و دسترسی محدود شده و از نظر اجتماعی با انگاره هایی درباره نقش زنان در جامعه شهری اعمال می کند (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۱۲۴).

امنیت و فضاهای شهری

ابعاد و مؤلفه های محیطی امنیت اجتماعی در سال های اخیر موضوع تأملات نظری و تحقیقات متعددی به ویژه در حوزه مطالعات شهری بوده است؛ به طوری که محققان و نظریه پردازان در این زمینه به مفاهیمی مانند فضای شهری امن و فضاهای غیرقابل دفاع بسیار توجه کرده اند. از جمله این فضاهای شهری امن، فضایی است که امنیت و آسودگی خاطر سه گروه حاضران، عابران و ناظران را در این سه سطح فراهم آورد:

- کلان: عوامل مؤثر در پیدایش آنومی در جامعه (جامعه فراشهری)

- میانه: عوامل مؤثر در پیدایش آنومی در هر شهر

- خرد: عوامل مؤثر در پیدایش آنومی در مکان ها و

موقعیت های شهری (فضاها) (صالحی، ۱۳۸۷: ۱۰۹).

به طور کلی مفهوم فضای شهری امن، همه این عوامل مؤثر را در این سطوح سه گانه در بر می گیرد. به عبارت دیگر، فضای شهری امن در صورتی معنا پیدا می کند که در همه سطوح، عوامل بازدارنده به صورت مطلوب عمل کنند و سطوح بالاتر به شکل چتر حمایت کننده، مانع ریزش، انتشار و ایجاد ناهنجاری به سطوح پایین تر شوند. همچنین، فضاهای غیرقابل دفاع اماکن و فضاهایی هستند که به کسی تعلق ندارند و کسی از آنها نگهداری نمی کند. این گونه فضاها از دیدها محفوظ هستند و به همین دلیل، فضاهای دنج و مطمئن برای فعالیت های غیرمجاز و ناهنجار محسوب می شوند. از جمله

۱. در نظر داشتن فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم
بصری محیط؛ ۲. استفاده از کاربری مختلط هم از لحاظ تنوع
استفاده و هم از نظر حضور بناهایی با قدمت‌های مختلف در
یک ناحیه؛ ۳. توجه به عنصر خیابان؛ ۴. نفوذپذیر بودن (امکان
دسترسی) بافت و ۵. اختلاط اجتماعی و منعطف بودن فضاها
(جیکوبز، ۱۹۶۱؛ به نقل از گلکار، ۱۳۸۰: ۱۰).

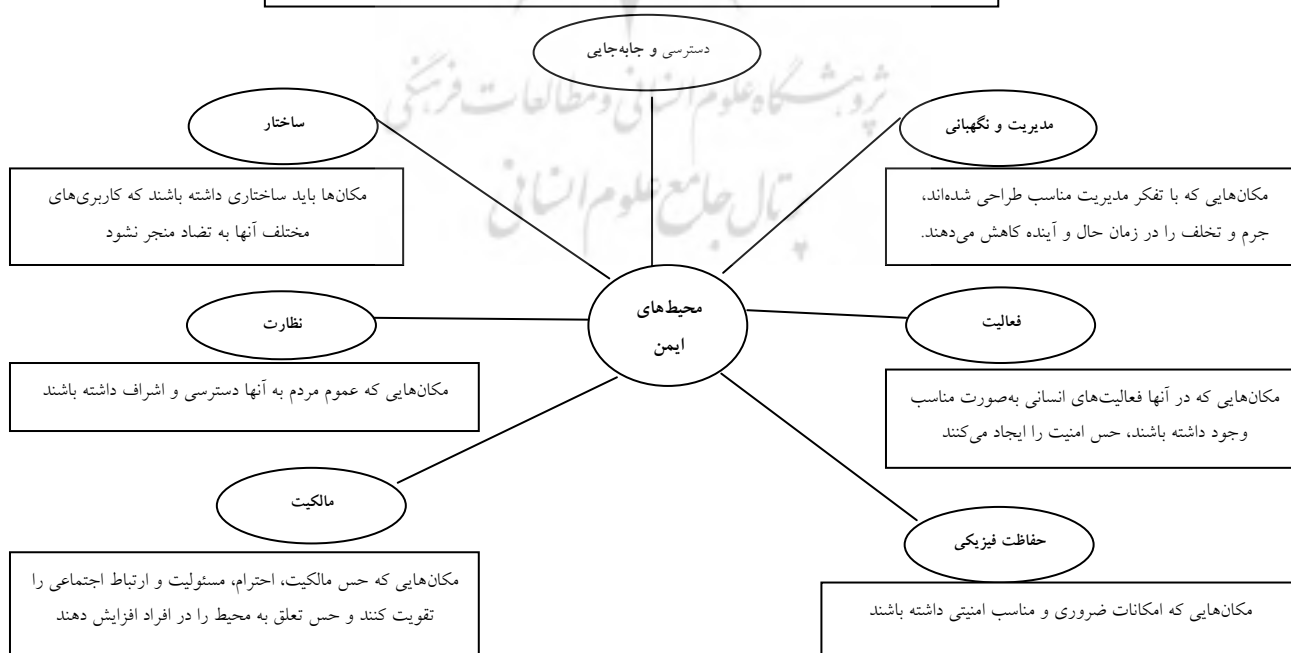
اسکار نیومن (1973) سه فاکتور را برای افزایش جرم در
محله‌های مسکونی بر می‌شمرد: ۱- بیگانگی: مردم همسایگان
خود را نمی‌شناسند، ۲- نبودن نظارت: مکان‌های وقوع جرم،
زمینه ارتکاب جرم را به راحتی و بدون امکان دیده شدن مجرم،
فراهم می‌کنند و ۳- در دسترس بودن راه فرار: امکان
ناپدید شدن سریع مجرم از صحنه جرم را ممکن می‌کند.
بنابراین، نیومن معتقد است با استفاده از سازوکارهای نمادین
شکل دادن به عرصه‌های تعریف شده، محیط به کمک ساکنانش
کنترل می‌شود (Newman, 1973: 16). همچنین، یکی از
محققان هفت ویژگی را برای محیط‌های امن بر شمرده است
که در این نمودار نشان داده شده‌اند:

وکرل و وایتزمن، برای افزایش ایمنی و امنیت در فضای
شهری سه عامل را پیشنهاد می‌کنند: ۱- آگاهی از محیط،
۲- امکان مشاهده به کمک دیگران و ۳- دسترسی آسان به
کمک در صورت نیاز (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۱).

در کتاب *محیط‌های پاسخ‌دهنده* هفت معیار لازم برای
ایجاد محیط‌های پاسخ‌دهنده معرفی شده‌اند که شامل این
موارد هستند: ۱. نفوذپذیری؛ ۲. تنوع؛ ۳. خوانایی؛
۴. انعطاف‌پذیری؛ ۵. تناسب بصری؛ ۶. غنای حسی و
۷. رنگ تعلق (بتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۱۷).

جین جیکوبز، نظریه پرداز بزرگ شهری، در تبیین امنیت
شهری به این عوامل توجه و بر وجود آنها تأکید کرد: تعامل
فضای فیزیکی و فرایندهای اجتماعی سازنده محیط و فعال بودن
فضا به صورت عاملی در ایجاد محیط امن و موفق. جیکوبز، این
مؤلفه‌ها را در ایجاد محیط خوب شهری مؤثر می‌داند: حرکت،
استفاده‌های فعال از سطح خیابان و فعالیت‌های خیابانی و
مراقبت‌های طبیعی از این فعالیت‌ها (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۱).
او در سال 1961 در کتاب *زندگی و مرگ شهرهای بزرگ
آمریکا* پنج معیار را برای محیطی با کیفیت مطلوب معرفی کرد:

وجود فضاها و مسیرهایی با ورودی‌های تعریف‌شده که امکان نفوذپذیری را به آن فضاها آسان می‌کند

شکل ۲- ویژگی‌های محیط امن از نظر لولین دیویس (۲۰۰۰)

وقوع جرائم شهری و کاهش آنها این گونه تعریف می‌شود: طراحی فضاهای شهری به صورتی که برای جلوگیری از فعالیت های نامطلوب اجتماعی از نظارت عمومی استفاده شود. عناصر اصلی این نوع طراحی عبارت‌اند از:

- ۱- تعریف فضاهای کنترل شده در ساختار شهری؛ ۲-
- افزایش نظارت طبیعی در معابر و فضاهای شهری؛ ۳- تعریف مشخص فضاهای عمومی، نیمه‌عمومی و خصوصی؛ ۴-
- آفرینش یا ایجاد فرصت برای انجام رفتارهای امن در مناطق ناامن شهر و ۵- جلوگیری از ایجاد مکان‌های ناامن در مناطق امن شهری (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۷).

بررسی پیشینه تجربی

مطابق اطلاعات پایگاه‌های داده نشریات علمی پژوهشی کشور، در ایران مطالعات بسیاری در خصوص احساس امنیت، براساس ویژگی‌های کالبدی فضاهای شهری انجام شده است. شبانی و همکاران (۱۳۹۳) شاخص‌های امنیت کالبدی را برای پذیرش حضور زنان ۶۰-۱۶ ساله در محدوده خیابان سجاد شهر مشهد بررسی کرده‌اند. براساس یافته‌های این مقاله، شاخص‌های امنیت اجتماعی پذیرش حضور زنان در فضای شهری منطقه سجاد چنین است:

نخست اینکه مردم با استقبال از حضور زنان، احساس امنیت را برای آنان به وجود می‌آورند؛ بنابراین، ایجاد کاربری‌های جذاب مانند پاساژها و بوتیک‌های فروش اجناس، رستوران‌ها و کافی‌شاپ‌ها و مجتمع‌های تجاری میزان پذیرش حضور بانوان را افزایش می‌دهد. ویژگی دوم اینکه حضور دکه‌های نگهداری پارک‌های محدوده، پشتوانه و تکیه‌گاهی برای حضور زنان محسوب می‌شود و در ایجاد امنیت اجتماعی و پذیرش حضور آنها در جامعه مؤثر است. از دیگر شاخص‌های امنیت اجتماعی به خصوص در کلان‌شهرهایی مانند مشهد، نورپردازی مناسب و صحیح ساختمان‌ها، خیابان‌ها و کمبود گوشه‌های دنج و بدون نظارت برای پذیرش حضور زنان است. ویژگی چهارم، دسترسی راحت به مناطق مدنظر به کمک

«مؤسسه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی»^۱ یکی از معروف‌ترین نظریه‌های مربوط به مؤلفه‌های مکانی امنیت را مطرح کرده است. این رویکرد محیط فیزیکی را به گونه‌ای سازماندهی می‌کند که وقوع جرم و ترس را با کم کردن حمایت از رفتارهای مجرمانه کاهش می‌دهد (طاهرخانی، ۱۳۸۱: ۹۲).

اساسی‌ترین اصول (CPTED) در اصطلاح^۲ OTREF خلاصه می‌شوند و این امر، یعنی مزیت ارتکاب جرم تابعی از میزان تلاش، خطر، هدف و فرصت (برای ارتکاب جرم) است. این اصول موجب شدند فرضیه مجرم حسابگر به وجود آید و براساس این فرضیه، مجرمان کسانی (فرصت طلبانی) هستند که منافع حاصل از جرم را با مشکلات و سختی‌های ارتکاب آن و خطر شناسایی یا دستگیر شدن می‌سنجند و سپس جرم را انجام می‌دهند. در چنین موقعیتی طراحی شهری و برنامه‌ریزی از طریق برنامه‌ها و طراحی‌های سنجیده و درست، با معنابخشیدن و تناسب دادن بین فرم و کارکرد و معنای شهری فرصت‌های کالبدی را برای وقوع جرم و خطر وقوع آن، کاهش می‌دهد (طاهرخانی، ۱۳۸۱: ۹۲).

معماران و شهرسازان با استفاده از روش شناسی طراحی CPTED مجال ارتکاب جرم و تبهکاری را کاهش می‌دهند و کیفیت زندگی را بهبود می‌بخشند. آنها این کار را براساس به کارگیری طراحی مناسب و هدفمند این روش و در محیط ساخته‌شده به دست انسان انجام می‌دهند. در واقع، هدف نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی مشخص کردن وضعیت کالبدی و محیط اجتماعی است که امکان ارتکاب جرم را فراهم می‌کند یا آن را تسریع می‌بخشد. در این چارچوب، طرح‌های تخصصی CPTED از سه استراتژی اساسی کنترل دسترسی طبیعی، نظارت طبیعی و تقویت منطقه‌ای استفاده می‌کند (Atlas & Leblanc, 1994: 12).

راهبرد CPTED از طریق طراحی محیطی و برای جلوگیری از

^۱ Crime Prevention through Environment Design (C.P.T.E.D)

^۲ Opportunity Target Risk Effort

مؤیدی و همکاران (۱۳۹۲) نقش مؤلفه‌های منظر شهری را در ارتقاء میزان احساس امنیت مردان ۳۰-۲۴ ساله در فضاهای عمومی محله اوین تهران بررسی کرده‌اند. طبق مشاهدات آنها با وجود امن بودن محدوده مدنظر، از نظر ساکنان این منطقه، احساس امنیت در آنجا کمتر از میزان متوسط است. براساس مدل احساس امنیت، شش معیار هویت مکان، خاطره انگیزی، فرم و ساختار، حس مکان، خوانایی و ادراک عمومی و بصری احساس امنیت را به وجود می‌آورند. میانگین احساس امنیت در دو معیار خوانایی و ادراک عمومی و بصری بیشتر از میانه نظری و در چهار معیار دیگر، کمتر از میانه نظری ارزیابی شده است. همچنین، آنها به این نتیجه رسیده‌اند که طبق باور شهروندان محدوده مدنظر (محله اوین) عواملی مانند خوانایی و ادراک عمومی و بصری در احساس امنیت آنها بیشتر اثر داشته است و به این ترتیب، در این دو مؤلفه عواملی چون جهت‌یابی و وجود راهنما و ایمنی و نفوذپذیری بصری شاخص‌تر هستند.

گلی و همکاران (۱۳۹۴) نمونه‌ای ۲۷۷ نفری را از زنانی با بیش از ۱۵ سال در پارک ائل گلی تبریز بررسی کرده‌اند. طبق ارزیابی آنان میزان احساس امنیت زنان با این عوامل ارتباط دارد: فرم فضا، اطلاعات محیطی گمراه‌کننده، نور، آلودگی محیطی، میزان دسترسی به خدمات حمل‌ونقل عمومی، کیفیت فعالیت‌ها و کاربری زمین پیرامون پارک و نیز ویژگی‌های اجتماعی استفاده‌کنندگان از قبیل سن، شغل و تحصیلات. همچنین، در این خصوص، عامل نور بیشترین تأثیر و عامل فعالیت‌ها و کاربری زمین کمترین تأثیر را دارد. دیگر اینکه بین این احساس و عواملی چون فرم فضا، وجود اطلاعات محیطی گمراه‌کننده، نور، آلودگی محیطی، میزان دسترسی به خدمات حمل‌ونقل عمومی، کیفیت فعالیت‌ها و کاربری زمین، همبستگی معناداری وجود دارد.

رفعت‌جاء و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه کیفی خود، امنیت و جنسیت زنان ۵۵-۲۵ ساله تهرانی را در فضاهای شهری سنجیده‌اند. آنها به این نتیجه رسیده‌اند که نزدیک به نیمی از

تسهیل رفت و آمد وسایل حمل‌ونقل عمومی و افزایش تاکسی‌های خطی و ایستگاه‌های امن اتوبوس است که تاحدزیادی به حضور زنان و امنیت آنان کمک می‌کند.

علی پور و نجفی (۱۳۹۳) راهبردهای اساسی رویکرد CPTED و تأثیر آن را در میزان احساس امنیت زنان (بازه سنی ۶۱-۴۰ سال) در پارک کوثر مشهد ارزیابی کرده‌اند. طبق بررسی آنها میزان وجود شاخص‌های رویکرد CPTED در این پارک قابل قبول است و این شاخص‌ها عبارت‌اند از: میزان نظارت عمومی بر فضا (چشم خیابان) خوانایی محیط، امنیت شبانه و کارایی (بررسی میزان ایمنی و کارایی حمل‌ونقل عمومی و نیز میزان ایمنی و کارایی فعالیت‌ها و کاربری‌های موجود در فضا با وجود امنیت محیطی).

در تحقیق الیاس‌زاده و ضابطیان (۱۳۸۹) شاخص‌های برنامه ریزی شهری مؤثر در ارتقاء امنیت زنان، با رویکردی مشارکتی در بخش مرکزی شهر تهران بررسی شده است. طبق نتایج حاصل شده، هرچه میزان تردد زنان در پهنه‌های مدنظر بیشتر بوده است، به همان میزان آنها بیشتر احساس امنیت داشته‌اند. همچنین، بررسی شاخص‌های مدل مفهومی تجربی نشان می‌دهد میزان احساس امنیت فضا به کمک این عوامل افزایش می‌یابد: افزایش میزان خوانایی و آشنایی با فضا، ارتقاء شهرت (خوش‌نامی یا بدنامی) فضاها، نظارت بر فضا و دسترسی به امداد، ارتقاء حیات شبانه فضا و کارایی حمل‌ونقل عمومی.

گلی (۱۳۹۰) پژوهشی درباره وضعیت زنان و امنیت در فضاهای عمومی شهری (نمونه: پارک آزادی شیراز) بر روی زنانی با بیش از ۱۵ سال سن انجام داده است و این زنان در زمان پژوهش در پارک آزادی تنها بوده‌اند. مطابق نتایج تحقیق او عوامل محیطی مانند کاربری اراضی، تنوع کاربری‌های پیرامون و زمان فعالیت آنها و نیز مجاورت‌های مکانی کاربری‌ها به طور معناداری با افزایش حس امنیت زنان پاسخگو ارتباط دارد. همچنین، عوامل شخصی مانند سن، تحصیلات، اشتغال و مهاجرت، به طور معناداری بر میزان احساس امنیت آنان تأثیر نداشته است.

ناامنی در زیرگذر ۹/۲ درصد و احساس ناامنی در تاکسی با ۶/۴ درصد، بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

در خارج از کشور نیز مطالعات کمی و کیفی متعددی در زمینه امنیت، به ویژه امنیت زنان در فضاهای شهری انجام شده است. برای مثال تحقیق پین^۱ در سال ۱۹۹۷ با عنوان «جغرافیای اجتماعی ترس زنان از جرم» در یکی از شهرهای انگلستان انجام شده است و در آن، چهار قلمرو اصلی در تحلیل جغرافیایی ترس برجسته شده‌اند: تحمیل محدودیت بر زنان در استفاده از فضاهای عمومی، تمایز میان فضای عمومی و فضای خصوصی در درک خطر، ساخت اجتماعی فضا و تفکیک آن به مکان‌های «امن» و «خطرناک» و کنترل اجتماعی بر فضاهای زنان. مطابق نتایج ترس زنان از خشونت جسمی و جنسی وسیع و تأثیرات آن عمیق است و ترس از خشونت‌های مردانه معمولاً به وسیله ترس از فضاهای عمومی نشان داده می‌شود. کاسکلا و پین^۲ (۲۰۰۰) رابطه ترس از تهاجم را در میان زنان و فضاهای شهری در دو شهر اروپایی (هلسینکی و ادینبورگ) بررسی کرده‌اند و طبق نتایج حاصل شده، در هر دو شهر در گزارش زنان مدنظر، وضعیت فیزیکی فرد در محیط‌های مصنوع عمومی مکرراً ذکر شده است و این عامل، به صورت «نشانه» مهم ترس از تهاجم عمل می‌کند. ترس و احساس ناامنی ممکن است در هر دو محیط متضاد «فضاهای خالی» و «فضاهای شلوغ» یا در فضاهای باز و فضاهای بسته رخ دهد؛ اما میزان بروز آن در فضاهای بی نظم و شلوغ خیلی بیشتر است. در این میان، ۵۸ درصد از زنان پاسخگو گزارش کرده‌اند که «نور ضعیف خیابان‌ها» اضطراب آنان را درباره تعرض جنسی افزایش می‌دهد و به ترتیب ۳۶ و ۳۷ درصد نیز «طراحی بد ساختمان‌ها» و «مکان یابی بد فضاهای سبز» را گزارش کرده‌اند. نتایج این پژوهش، مانند بسیاری از مطالعات دیگر، تاریکی و جدایی از جمع را نشانه‌های مهم خطر می‌داند. در هلسینکی نیز نتایج نشان می‌دهد ۶۳ درصد از زنان برخی از مناطق شهر را

این زنان محل زندگی خود را امن و بیش از نیمی از آنان این محلات را نسبتاً امن، ناامن یا بسیار ناامن می‌دانند. همچنین، براساس نتایج این تحقیق، عواملی چون ویژگی‌های فضای شهری، میانجی‌های انسانی، حافظه جمعی و چندپارگی زمانی بر نگرش و ادراک زنان از امنیت شهری مؤثر هستند. در فضاهای شهری این امور به ترتیب احساس ناامنی را به وجود می‌آورند: کاربری‌های ناهمخوان، روشنایی مصنوعی کم، بسته‌بودن فضا، تک‌جنسیتی بودن فضا و نبودن امکان گریز.

ضرایبان (۱۳۸۹) در پایان نامه خود با عنوان «طراحی فضاهای باز قابل دفاع در محلات مسکونی شهر تهران: مطالعه موردی محله باغ فیض - پونک» نشان داده است اموری مانند بی‌توجهی به ویژگی‌های کالبدی برای افزایش امنیت و وجود مکان‌های مخروبه و بی‌توجهی به نورپردازی و امکان دیدن فضاهای باز، باعث شده است مردم از فضاهای شهری کمتر استفاده کنند. همچنین، مقابله با این روند از طریق تلاش برای تأمین فضاهای باز پاسخگو و حفظ بافت ویژه در قالب نوسازی و بهسازی آن برای هویت‌بخشی و ایجاد تمایز فضا امکان‌پذیر است. عسگری تفرشی و همکاران (۱۳۸۹) پس از بررسی بافت فرسوده محله نعمت آباد منطقه ۱۹ تهران نشان داده‌اند از جمله عوامل مؤثر در بروز مشکلات اجتماعی در این مکان‌ها نبودن نظارت کافی اهالی و نیروی انتظامی بر این مکان‌ها و محصور نبودن مؤثر آنها، وجود نقاط کور در این فضاها، نبودن روشنایی کافی در شب و همچنین، نبودن فضای مؤثر مسکونی در اطراف این زمین‌ها (که خود نظارت اجتماعی و نیز مسئولیت‌پذیری ساکنان را در قبال اعمال انجام شده در این محل کاهش داده است) طبق پژوهش ورشوی با نام «امنیت زنان در فضای شهری» (۱۳۸۹) زمین‌های ره‌اشده و مخروبه، به صورت یکی از عوامل ناامنی بیشترین فراوانی را در بین دو جنس دارند (مردان با ۲۳ درصد و زنان با ۲۱/۷ درصد). رفتارهای غیراخلاقی مردان در پارک ۱۶/۶ درصد و زنان ۱۵/۶ درصد است. همچنین، در بین زنان ناامنی در پارک با ۱۴ درصد، ناامنی در اتوبوس ۱۲ درصد، روشنایی کم پارک ۱۱ درصد، نور کم زیرگذر ۹/۵ درصد،

¹ Pain

² Koskela & Pain

«ناخوشایند و ترسناک» ارزیابی کرده‌اند و ۴۴ درصد گفته‌اند مناطق خاصی از شهر (که محیط زندگی روزمره آنان است) این گونه هستند؛ یعنی پاسخگویان از قدم زدن در آن مناطق، به‌خصوص در شب واهمه داشته‌اند. ترسناک‌ترین مناطق هم شامل نقاط جنگلی، پارک‌ها، استراحت‌گاه‌ها و مسیرهای فرعی و پس از آنها ایستگاه‌ها، مرکز خرید و زیرگذرها، تونل‌ها و پل‌ها بوده‌اند. در مجموع، مطالعه وضعیت هردو شهر، تکرار موضوع وضعیت فیزیکی ترس در محیط‌های مصنوعی عمومی را تأیید می‌کند و آن را به شکل «نشانه» مهم ترس از تهاجم نشان می‌دهد.

پل^۱ (۲۰۱۱) در پژوهش خود طی سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ با تأکید بر نقش فضاهای عمومی در نشان دادن ترس زنان از جرم به صورت یک مسئله اجتماعی رابطه میان فضای درک شده، رفتار و فعالیت جنسیتی را در شهر کلکته بررسی کرده است. آشنایی با مکان عاملی کلیدی است که در ترس زنان از مکان‌های عمومی تأثیر دارد؛ به این ترتیب، درصد بزرگی از پاسخگویان در مکان‌های ناآشنا و در «ساعات غیرمعمول» احساس آسیب‌پذیری داشته‌اند و این احساس در میان زنان فقیرتر، در مقایسه با زنان طبقه متوسط بیشتر بوده است. سرانجام، مطابق نتیجه حاصل شده، ترس از جرم به دلیل درک زنان از فضا به وجود می‌آید و این امر، خود به وسیله هنجارهای اجتماعی شکل می‌گیرد و دسترسی محدود زنان به فضاهای عمومی بیانگر ترس اجتماعی ایجاد شده است. همچنین، این دسترسی محدود نیز حاصل نحوه درک و تصور زنان از فضا است.

طبق تحقیق گومز بواندیا (۱۳۸۰) پلیس در توکیو به کمک طرحی به نام «نهضت شهر بدون جرم» طراحی ساختمان‌های پیشنهادی را برای کاهش زاویه‌های جرم‌خیزی آنها ارزیابی کرده است. برای انجام این کار، محله‌ها براساس روش «خیابان‌هایی با الگوی ممانعت از جرم» با استفاده از اموری چون برقراری فعالیت‌های مثبت در محلات، تلفن‌های عمومی، زنگ‌های خطر، روشنایی و استفاده از علائم به گونه‌ای طراحی

شده‌اند که در بسیاری از تحقیقات و دستورالعمل‌های اجرایی سال ۱۹۸۳ به میزان ۴۴ درصد کاهش جرم را نشان داده‌اند. بویل و همکاران^۲ (۲۰۰۴) در پژوهش خود با عنوان «تحقیق درباره درک زنان از ترس و طراحی محیط شهری» به کمک مصاحبه کیفی با ۱۶ زن به صورت نمونه (در شهر گلاسکو اسکاتلند) رابطه عوامل طراحی شهری و ترس زنان از محیط را سنجیده‌اند. در این تحقیق مؤلفه‌های محیط شهری اینها بوده‌اند: نوع کاربرد فضا (مرکز خرید، منطقه دارای کاربرد چندگانه، منطقه مسکونی و منطقه اداری) حضور مردم، حرکت، وجود فضاهای باز و نور و وجود مسیر پیاده‌رو. طبق نتایج به دست آمده، فضاهایی که مردم در آنها حضور داشته باشند، احساس راحتی و ایمنی بیشتری ایجاد می‌کنند؛ به ویژه اگر در این مکان‌ها دلیلی منطقی برای حضور جمعیت وجود داشته باشد (مثلاً نزدیک مراکز خرید) براین اساس، طراحی فضاهای مناسب برای حضور مردم، احساس امنیت را تقویت می‌کند و در این تحقیق این حضور، بیشتر از هر عاملی بر احساس امنیت تأثیر می‌گذارد. فضاهای آشنا احساس امنیت بیشتری ایجاد می‌کنند و افراد هنگام مواجه شدن با این فضاها به عوامل فیزیکی مثل نور و... کمتر توجه می‌کنند. گذشته از آن، نحوه آرایش فضاهای مسکونی نیز بر احساس امنیت تأثیر داشته است؛ به طوری که خانه‌های متراکم و فشرده، احساس آرامش و امنیت کمتری را منتقل می‌کنند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر در دو بخش اصلی شامل پیمایش، با استفاده از پرسش‌نامه و مشاهده و براساس مشاهده‌نامه انجام شده است. در بخش پیمایش، احساس امنیت زنان به تفکیک فضاهای عمومی شهر مشهد بررسی شده است و جامعه آماری تمام زنان ۱۵ ساله و بیش از ۱۵ ساله ساکن شهر مشهد (مناطق دوازده‌گانه) در زمان گردآوری اطلاعات بوده‌اند. حجم نمونه نیز پس از انجام تست مقدماتی^۳ و به دست آوردن واریانس

^۲ Boyle et al.

^۳ pretest

^۱ Paul

شده‌اند. سپس پس از حذف واحدهای غیرمسکونی و همچنین، تعیین نسبت بلوک‌ها در هر منطقه، تعدادی خانوار به شیوه تصادفی سیستماتیک، به صورت نمونه انتخاب شده‌اند. اطلاعات لازم نیز به کمک ابزار تحقیق و از طریق انجام مصاحبه حضوری با زنان جمع‌آوری شده است. در جدول (۱) تعریف نظری و عملیاتی احساس امنیت مدنظر این تحقیق، ارائه شده است.

متغیر محوری (امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر) و با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شده است. در نهایت، طبق این فرایند و با میزان اطمینان ۹۵ درصد، نمونه‌ای ۱۰۰۰ نفری از زنان به دست آمده است که به مناطق دوازده گانه این شهر اختصاص داده شده‌اند.

افراد مصاحبه‌شونده (شهروندان زن ساکن در شهر مشهد) از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای^۲ انتخاب شده‌اند و برای انجام این کار، کلیه بلوک‌های مسکونی در مناطق شهرداری (بیش از ۱۲۰۰۰ بلوک) فهرست و شماره‌گذاری

جدول ۱- تعریف نظری و عملیاتی ابعاد اصلی احساس امنیت

متغیر	تعریف نظری	تعریف عملیاتی
احساس امنیت مالی	احساس ایمنی یا درخطر نبودن حق مالکیت فرد بر اموال و دارائی‌های خویش	ارزیابی فرد از احتمال سرقت منزل، زورگیری، کیف ربایی و... در فضاهای عمومی
امنیت جانی احساس	احساس ایمنی یا درخطر نبودن سلامت بدن یا صیانت نفس	ارزیابی فرد از احتمال آسیب دیدن ناشی از تصادف، در معرض حمله قرار گرفتن و... در فضاهای عمومی
احساس امنیت اخلاقی یا حیثیتی	احساس ایمنی یا درخطر نبودن حیثیت فردی و خانوادگی	ارزیابی فرد از احتمال در معرض اهانت یا مزاحمت قرارگرفتن به دست دیگران در اماکن عمومی، ربوده‌شدن یا در معرض تعرض قرارگرفتن (به‌ویژه درباره زنان و کودکان)

نقشه ۳۰۰ نقطه در کل شهر، شامل فضاهای عمومی تردد شهروندان، پل‌های عابر پیاده، زیرگذرها و بوستان‌ها انتخاب شده‌اند. در جدول (۲) مؤلفه‌های امنیت فضا معرفی شده‌اند.

در بخش مشاهده با استفاده از مشاهده نام، اطلاعات مربوط به شاخص‌های امنیتی مکان‌های عمومی محلات مدنظر گردآوری شده است. برای انجام این کار، با استفاده از

جدول ۲- تعریف نظری و عملیاتی مؤلفه‌های امنیت فضا

بُعد	مؤلفه	تعریف	شاخص‌ها
کالبدی (فیزیکی)	فرم فضا	امکان مشاهده یا نمایان بودن فضا	عوامل محدودکننده نظارت پذیری فضا (درخت، نرده و...)، شکاف یا فضای خالی (با امکان اختفای یک مهاجم)، کنج‌ها یا زاویه‌های خارج از دید و همراه با امکان گیرافتادن افراد در آنها، امکان مشاهده عمومی فضا از خیابان‌ها و معابر عمومی جانبی، امکان مشاهده ورودی ساختمان‌ها از بیرون، زمین‌ها و مکان‌های متروک
آلودگی فیزیکی	آلودگی فیزیکی	وجود مواد زاید جامد در محیط	زیاله‌های رهاشده، کم و کیف ظروف زیاله در معابر
آلودگی اجتماعی	آلودگی اجتماعی	وجود هرگونه اغتشاش یا نمای ظاهری نامطلوب در شکل شهر	ساختمان‌های با ظاهر مخروبه و کثیف، تابلوهای کثیف و شکسته، دیوارنویسی‌های ناهنجار و وندالیستی
نور	نور	کیفیت روشنایی محله، تاریکی ناشی از لامپ‌های سوخته و شکسته، امکان مطالعه تابلوهای راهنما در شب، روشنایی پارک‌ها و زیرگذرها، وجود گوشه‌ها و زوایای تاریک در محل تردد، روشنایی کوچه‌ها	وجود فعالیت انسانی کافی، وجود مأموران یا مسئول کنترل و نظارت، نظارت‌پذیری عمومی فضا، فعالیت‌های ناهنجار و مجرمانه
نمادین	نمادین	وجود اطلاعات هدایت‌کننده در محیط	وجود تابلوهای راهنما و اطلاع‌رسانی در مکان‌های مناسب، وجود بانه تلفن، بانه‌های اطلاع‌رسانی، علائم نشان‌دهنده نحوه کمک‌خواستن در وضعیت خاص و اضطراری

مشکل است؛ با این حال محققان این مقاله، برای معرفی و تهیه سئوالات به منظور تأمین روایی محتوایی در دو بخش اصلی سنجش (ابعاد اصلی احساس امنیت و مؤلفه‌های امنیت فضا) نهایت تلاش خود را انجام داده‌اند. برای انجام این کار از توافق داوران استفاده شده است.

یافته‌ها

ابتدا یافته‌های مربوط به احساس امنیت زنان به تفکیک فضاهای مدنظر ارائه شده است و سپس نتایج حاصل از بررسی وضعیت فضاها از نظر شاخص‌های امنیت عمومی گزارش می‌شود. جدول (۳) میانگین احساس امنیت جانی را در فضاهای عمومی نشان می‌دهد.

طبق اطلاعات جدول، مشاهده‌نامه فضاهای عمومی شهری (شامل فضاهای عمومی تردد شهروندان، پل‌های عابر پیاده، زیرگذرها و پارک‌ها) به تفکیک ابعاد فیزیکی، اجتماعی و نمادین انجام شده است. در بعد فیزیکی متغیرهایی مانند پاکیزگی محیط از زباله، نور مناسب، نبودن فضاهای ناامن، دیوارنویسی‌های ناهنجار و وندالیستی و... در نظر گرفته شده است. در بعد نمادین، وجود علائم راهنما درباره موقعیت منطقه و تابلوهای اطلاع‌رسانی و نهایتاً در بعد اجتماعی هم عواملی مثل حضور کافی مردم، نظارت‌پذیری فضا و وجود مراکز فعال تجاری و... بررسی شده است.

تأمین روایی محتوایی به خصوص زمانی که مفاهیم موجود در سئوالات کلی تر و انتزاعی‌تر باشند، امری بسیار

جدول ۳- احساس امنیت جانی در فضاهای مختلف شهر مشهد به تفکیک روز و شب

فضا	روز			شب			میانگین
	کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد	
پل عابر	۲۰	۲۷,۶	۵۲,۳	۳۵,۵	۳۲	۳۲,۵	۱۱,۰۷
زیرگذر	۴۹,۴	۲۸,۶	۲۲	۶۳	۲۳,۷	۱۳,۴	۶,۱۵
پارک	۲۶,۸	۲۹,۱	۴۴,۱	۴۵,۷	۲۹,۹	۲۴,۴	۹,۸۷
محله زندگی	۱۱,۶	۳۵,۳	۵۳,۱	۲۰,۹	۴۴,۳	۳۴,۸	۱۱,۶۰
میانگین کلی	۱۲,۴			۹,۵۹			۱۰/۹۴

بر اساس این نتایج، میانگین کلی احساس امنیت جانی در موقعیت‌های گوناگون چنین بوده است: در ساعات روز: ۱۲/۴، در ساعات تاریکی: حدود ۹/۶ و میانگین کلی: کمتر از ۱۱ (در بازه ۲۰ - ۱).

جدول ۴- توزیع درصدی احساس امنیت مالی در موقعیت‌های گوناگون شهری به تفکیک روز و شب

فضا	روز			شب			میانگین
	کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد	
اطراف منزل	۱۴,۶	۲۸	۵۷,۴	۲۵,۳	۳۳,۲	۴۱,۵	۱۱,۵۰
تاکسی	۱۷,۸	۲۶,۸	۵۵,۴	۳۲,۱	۲۴,۳	۴۳,۵	۱۲,۴۵
پل عابر	۱۰,۷	۲۸,۸	۶۰,۵	۲۸,۳	۳۲,۵	۳۹,۳	۱۳,۰۴
مسافرکش شخصی	۴۲,۵	۳۲,۵	۲۵	۶۴,۸	۲۳,۶	۱۱,۶	۶,۴۷
اتوبوس	۱۲,۸	۳۵,۱	۵۲,۱	۱۸,۸	۳۳,۹	۴۷,۳	۱۳,۳۷
زیرگذر	۴۴,۷	۳۲	۲۳,۲	۶۴,۵	۲۲	۱۳,۵	۶,۴۲
پارک	۲۴	۲۴	۵۲,۱	۴۷,۱	۲۶,۶	۲۶,۳	۱۰,۴۱
محله زندگی	۲۵,۹	۳۰,۶	۴۳,۵	۴۱,۳	۳۰,۴	۲۸,۳	۱۰,۶
میانگین کلی	۱۲,۳۸			۹,۶۷			۱۱/۰۴

است: در ساعات روز: حدود ۱۲/۴، در ساعات تاریکی: حدود ۹/۷ و میانگین کلی: ۱۱.

طبق مطالب این جدول، میانگین کلی احساس امنیت مالی در موقعیت‌های گوناگون، به این صورت محاسبه شده

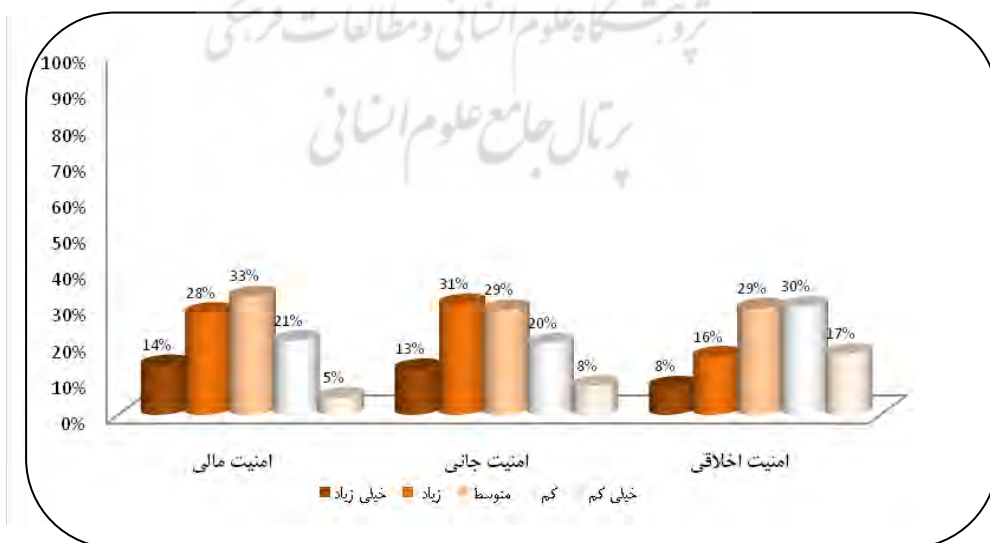
جدول ۵- توزیع درصدی احساس امنیت اخلاقی در موقعیت‌های گوناگون شهری به تفکیک روز و شب

میانگین	شب			روز			فضا
	زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم	
۶,۴۰	۱۲,۵	۲۳,۳	۶۴,۲	۲۳,۷	۲۹,۳	۴۷	تاکسی
۱۲,۵۲	۳۸,۸	۳۳,۵	۲۷,۷	۵۳,۴	۳۱,۸	۱۴,۸	پل عابر
۵,۷۸	۹,۲	۲۷,۲	۶۳,۷	۱۸,۴	۳۴,۹	۴۶,۶	مسافرکش شخصی
۷,۲۸	۱۸,۷	۲۲,۴	۵۸,۹	۲۸,۳	۲۸,۶	۴۳,۱	زیرگذر
۱۰,۱۲	۲۴,۶	۲۹,۳	۴۶,۱	۴۷,۹	۲۷,۴	۲۴,۷	پارک
۱۰,۲۱	۲۴	۳۷	۳۹	۴۵,۱	۳۷,۷	۱۷,۲	محله زندگی
۸/۸۶			۷,۳۱			۱۰,۳۶	میانگین کلی

نمودار (۱) نشان می‌دهد نزدیک به نیمی از نمونه مدنظر، یعنی ۴۷ درصد آنها میزان احساس امنیت اخلاقی را کم و کمتر از ۲۵ درصد میزان این احساس را زیاد می‌دانند. همچنین، ۴۲ درصد آنها از نظر مالی و ۴۳ درصد هم به لحاظ اخلاقی احساس امنیت می‌کنند.

مطابق داده‌های جدول (۵) میانگین کلی احساس امنیت اخلاقی در فضاهای گوناگون شهری این گونه است: در ساعات روز: حدود ۱۰/۴، در ساعات تاریکی: حدود ۷/۳ و میانگین کلی: ۸/۸۶.

بررسی تطبیقی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر مشهد، به تفکیک ابعاد سه‌گانه امنیت (مالی، جانی و اخلاقی)

نمودار ۱- مقایسه احساس امنیت در ابعاد سه‌گانه

جدول ۶- میانگین احساس امنیت به تفکیک فضاهای عمومی

احساس امنیت	فضا
۱۱،۵۰	محدوده اطراف منزل
۱۲،۴۵	تاکسی
۱۳،۰۴	پل عابر
۶،۴۷	مسافرکش شخصی
۱۳،۳۷	اتوبوس
۶،۴۲	زیرگذر
۱۰،۴۱	پارک
۱۰،۶	محله زندگی
۱۱/۰۴	میانگین کلی

طبق اطلاعات این جدول، از نظر پاسخگویان زیرگذرها و مسافران شخصی ناامن‌ترین موقعیت‌ها بوده‌اند و پارک‌ها و محدوده اطراف محل زندگی با میانگین نزدیک به هم، در رده بعدی قرار می‌گیرند. در مقابل، از نظر آنان اتوبوس، پل‌های عابر پیاده و تاکسی در مقایسه با فضاهای عمومی دیگر بیشتر امنیت دارند.

در ادامه، از نظر شاخص‌های امنیت محیطی نتایج مشاهدات این مکان‌ها ارائه می‌شود: وضعیت بوستان‌ها، پل‌های عابر پیاده، زیرگذرها و مسیرهای عمومی تردد.

جدول ۷- شاخص‌های امنیت فضا در بوستان‌های شهر مشهد

نور مناسب	پاکیزگی محیط		روشنایی میان فضاهای سبز		علائم کمک‌خواستن	تابلوهای راهنما و اطلاع‌رسانی
	ضعیف	متوسط	ضعیف	متوسط		
ضعیف	متوسط	خوب	ضعیف	متوسط	خوب	فضاها پنهان نامن
۱۰٪	۴۶٪	۴۴٪	۳٪	۱۲٪	۸۴٪	وجود ندارد
۶۰٪	۱۲٪	۲۸٪	۱۹٪	۴۳٪	۳۸٪	زیاد
۴۰،۶٪	۲۱،۷٪	۳۷،۷٪	۸۲،۶٪	۱۱،۶٪	۵،۸٪	کافی
۲۳٪	۷۷٪	۴،۴٪	۵۲،۹٪	۴۲،۶٪	۷،۶٪	ناکافی
۳۵٪	۶۵٪	۱۴،۵٪	۸۵،۵٪	۹۲،۴٪	۷،۶٪	کافی
۳۵٪	۶۵٪	۱۴،۵٪	۸۵،۵٪	۹۲،۴٪	۷،۶٪	کافی

بُعد فیزیکی

بُعد نمادین

بُعد اجتماعی

۴۴ درصد پارک‌ها نور مناسب دارند و در بقیه میزان نور متوسط یا ضعیف است. روشنایی بین فضاهای سبز در ۳۸ درصد آنها مناسب بوده است و حدود ۴۰ درصد پارک‌ها به

براساس نتایج جدول (۷) بوستان‌های مدنظر:
۱- در بعد فیزیکی، از نظر پاکیزگی یا پاکیزگی محیطی از وضعیت مناسبی برخوردار هستند. از لحاظ وضعیت نور،

در ۷۰ درصد زیرگذرها جریان مناسب جمعیت دیده نشده است.

جدول ۱۰- شاخص‌های امنیت فضا در پل‌های عابر پیاده شهر مشهد

بُعد فیزیکی	کیفیت نور در شب				
	خوب	متوسط	ضعیف	بله	خیر
	٪۲۱	٪۷۲	٪۷	٪۷۲	٪۷

جدول ۱۱- شاخص‌های امنیت فضا در پل‌های عابر پیاده شهر مشهد

بُعد نمادین	وجود علائم نحوه کمک‌خواستن در ورودی پل	
	کم	زیاد
	٪۳،۵	٪۱۰،۵

بُعد اجتماعی	جریان مناسب جمعیت	
	وجود دارد	وجود ندارد
	٪۷۶	٪۲۴

براساس اطلاعات این جداول: در بعد فیزیکی نور شب در ۷۲ درصد پل‌ها به میزان متوسط بوده است و ۷۲ درصد آنها از پایین دیده می‌شوند. در وجه نمادین، در ورودی ۸۶ درصد از پل‌ها علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، پیش‌بینی نشده است. همچنین، در بعد اجتماعی در ۷۶ درصد پل‌ها جریان مناسب جمعیت دیده شده است.

میزان کم یا زیاد، فضاهای پنهان ناامن دارند.

۲- در بعد نمادین، این نتایج به دست آمده است: حدود ۸۳ درصد پارک‌ها فاقد علائم و تابلوهای راهنما برای نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، ۶۴ درصد فاقد بانه اطلاع‌رسانی، ۴۱ درصد فاقد تابلوهای راهنما و اطلاع‌رسانی و سرانجام، ۹۲ درصد فاقد نقشه یا بروشور قابل انتقال به داخل پارک بوده‌اند.

۳- در بعد اجتماعی در ۷۷ درصد پارک‌ها امکان نظارت عمومی وجود ندارد. همچنین، ۳۵ درصد آنها فاقد واحد نگهبانی یا انتظامات هستند و در ۴۳ درصد فعالیت‌های مجرمانه گزارش شده است. در عین حال، در ۸۶ درصد پارک‌ها حضور کافی مردم، عاملی برای ارتقاء امنیت عمومی است.

جدول ۸- شاخص‌های امنیت فضا در زیرگذرهای شهر مشهد

بُعد فیزیکی	دیوارنویسی‌های نور	
	مطلوب	متوسط
	٪۶۰	٪۲۰

بُعد اجتماعی	حضور کافی مردم	
	وجود دارد	وجود ندارد
	٪۳۰	٪۷۰

براساس داده‌های جداول (۸) و (۹): در بعد فیزیکی، نور ۴۰ درصد زیرگذرها متوسط یا ضعیف بوده و دیوارنویسی‌های ناهنجار و نندالیستی در ۷۴ درصد زیرگذرها مشاهده نشده است. در وجه نمادین، در ورودی هیچ‌کدام از زیرگذرها علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، پیش‌بینی نشده است. سرانجام، در بعد اجتماعی هم

جدول ۱۲- شاخص‌های امنیت فضا در مسیرهای تردد اصلی شهر مشهد

عوامل محدودکننده نظارت پذیری فضا			وجود فضای خالی با امکان اختفا			وجود زمین‌ها و مکان‌های متروک		
وجود ندارد	کم	زیاد	وجود ندارد	کم	زیاد	وجود ندارد	کم	زیاد
%۵۵	%۳۲	%۱۳	%۴۰	%۳۱	%۲۹	%۶۰	%۲۴	%۱۶
زباله‌های رهاشده در محیط			ساختمان‌هایی با ظاهر مخروبه و کثیف			دیوارنویسی‌های وندالیستی		
وجود ندارد	کم	زیاد	وجود ندارد	کم	زیاد	وجود ندارد	کم	زیاد
%۵۱	%۳۴	%۱۵	%۳۶	%۳۸	%۲۶	%۷۲	%۲۳	%۵
نور در شب								
خوب			متوسط			ضعیف		
%۱۷			%۲			%۸۱		
تابلوهای اطلاع‌رسانی درباره موقعیت محل			علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت خاص					
وجود ندارد	کم	زیاد	وجود ندارد	کم	زیاد			
%۳۵	%۳۳	%۳۲	%۹۶	%۴				
فروشگاه‌ها و مراکز خدماتی فعال			فعالیت‌های ناهنجار و مجرمانه					
وجود ندارد	کم	زیاد	وجود ندارد	کم	زیاد			
%۱۶	%۴۸	%۳۶	%۳۸	%۳۱	%۳۱			

مطابق داده‌های این جدول:

۳- در بعد اجتماعی در ۶۴ درصد مسیرها فروشگاه‌ها و مراکز خدماتی فعال وجود نداشته یا میزان آن کم بوده و نهایتاً اینکه در ۶۲ درصد مسیرها فعالیت‌های ناهنجار و مجرمانه، به میزان کم یا زیاد گزارش شده است.

بحث و نتیجه

طبق مطالب ذکر شده در مقاله، احساس امنیت مالی و جانی در موقعیت‌های گوناگون و در بازه ۲۰-۱ در حدود ۱۱ و میانگین احساس امنیت اخلاقی ۸/۸۶ بوده است. از نظر پاسخگویان، در زمینه احساس امنیت به تفکیک فضاهای موجود، زیرگذرها و مسافران شخصی ناامن‌ترین موقعیت‌ها بوده‌اند. پارک‌ها و محدوده اطراف محل زندگی با میانگین نزدیک به هم در رده بعدی قرار می‌گیرند و همچنین، اتوبوس، پل‌های عابر پیاده و تاکسی در مقایسه با فضاهای عمومی دیگر، امنیت بیشتری دارند.

از جمله نکات قابل تأمل در زمینه مؤلفه‌های فیزیکی، اجتماعی و نمادین امنیت فضا وجود برخی مشکلات در

۱- در بعد فیزیکی عوامل محدودکننده نظارت بر فضا در ۴۵ درصد مسیرهای مشاهده شده، به میزان کم یا زیاد وجود داشته است. در ۶۰ درصد مسیرها فضاهای خالی با امکان اختفای یک مجرم یا مهاجم و در درون حدود ۴۰ درصد مسیرها زمین‌ها یا مکان‌های متروک، به میزان کم یا زیاد مشاهده شده است. در محیط حدود نیمی از مسیرها زباله رهاشده به میزان کم یا زیاد وجود داشته است. در ۶۴ درصد مسیرها ساختمان‌هایی با ظاهر مخروبه و کثیف و در ۲۸ درصد آنها دیوارنویسی‌های ناهنجار و وندالیستی به میزان کم یا زیاد مشاهده شده است. در پایان، باید گفت نور شب نیز در ۸۱ درصد مسیرها ضعیف بوده است.

۲- در وجه نمادین، در ۶۷ درصد مسیرها تابلوهای راهنما و اطلاع‌رسانی درباره موقعیت محل وجود نداشته یا میزان آن ناکافی بوده و تقریباً در هیچ‌یک از مسیرهای مشاهده شده، علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، وجود نداشته است.

این تحقیق، با یافته‌های مطالعات انجام شده شبانی و همکاران (۱۳۹۳) اکبری و همکاران (۱۳۹۱) الیاس زاده و ضابطیان (۱۳۸۹) عسگری تفرشی و همکاران (۱۳۸۹) فلاحتی (۱۳۹۴) و گلی و همکاران (۱۳۹۴) تا حدود زیادی همسو است. همچنین، برخی نتایج این مقاله با یافته‌های تحقیقات علی پور و نجفی (۱۳۹۳) و ورشوی (۱۳۸۹) تاحدودی ناهماهنگ است.

جمع‌بندی و پیشنهادها

از لحاظ نظری امنیت اجتماعی از جمله نخستین حقوق همه شهروندان و لازمه توسعه و رفاه اجتماعی است. به جز تحقیق حاضر، درباره نقش متغیرهای محیطی و فضا در امنیت اجتماعی و نیز احساس امنیت شهروندان و به ویژه زنان، مطالعات وسیعی انجام شده است. هدف این تحقیقات نشان دادن تأثیر جدی عامل فضا و مختصات آن، بر امنیت اجتماعی واقعی و درک شده در میان شهروندان، به ویژه در محیط‌های شهری بوده است. در وجه فیزیکی در جامعه‌ای که پاکیزگی محیط هنجار است، رعایت نکردن پاکیزگی و نظافت در فضای شهری نخستین نماد هنجارشکنی محسوب می‌شود؛ زیرا وضعیت را برای پیدایش سایر ناهنجاری‌ها آسان می‌کند. در وجه نمادین، کیفیت زندگی انسان به انواع پیام‌های دریافت شده از محیط زندگی و اطراف خود بستگی دارد؛ زیرا طبیعت محیط، طبیعت زیستی و ذهنی انسان را پی‌ریزی می‌کند. از نظر صاحب‌نظران، نشانه‌های سیمای شهری از جمله عوامل مهم تشخیص قسمت‌های مختلف شهر هستند؛ به این ترتیب، افراد، به خصوص اشخاص غریبه به محیط و تازه‌واردها از طریق برقراری ارتباط با آنها امنیت را احساس می‌کنند و مسیر خود را می‌یابند. در وجه اجتماعی نیز حضور جمعیت و جریان تردد شهروندان، نوعی احساس ایمنی به افراد می‌بخشد و امکان ارتکاب جرم را کاهش می‌دهد.

این پژوهش احساس امنیت اجتماعی را در میان زنان شهر مشهد سنجیده است و با تفکیک مؤلفه‌های فضاهای

پارک‌ها است که این مشکلات بستر مناسبی برای ناامنی محسوب می‌شوند. برای مثال این موارد ذکر می‌شوند: کمبود نور در نیمی از پارک‌های مدنظر و وجود فضاهای پنهان و غیرقابل دید، نبودن علائم و تابلوهای راهنما برای نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه در دو سوم پارک‌های بررسی شده، نبودن امکان نظارت عمومی در بیشتر (دو سوم) پارک‌ها، نبودن واحد نگهبانی یا انتظامات در یک سوم پارک‌ها و در پایان، وجود فعالیت‌های مجرمانه در نیمی از آنها.

در بعد فیزیکی، در زمینه مسائل مربوط به زیرگذرها نیز وضعیت نور تقریباً نیمی از آنها متوسط یا ضعیف بوده است. در ورودی هیچ‌کدام از زیرگذرها علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، پیش‌بینی نشده است. در درون حدود دو سوم زیرگذرها جریان مناسب جمعیت دیده نشده است. نور شب در دو سوم پل‌ها به میزان متوسط بوده است و امکان دیدن آنها از پایین وجود دارد. همچنین، در ورودی بیشتر پل‌ها علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، پیش‌بینی نشده است. در دو سوم پل‌ها هم جریان مناسب جمعیت دیده شده است.

در خصوص مسیرهای تردد اصلی، در نیمی از مسیرها عوامل محدودکننده نظارت بر فضا و نیز زمین‌ها یا مکان‌های متروک مشاهده شده است؛ به طوری که حدوداً در دو سوم از این مسیرها فضاهای خالی با امکان اختفای یک مجرم یا مهاجم و در بیش از یک سوم آنها زمین‌ها یا مکان‌های متروک به میزان کم یا زیاد دیده شده‌اند. گذشته از آن، این موارد از دیگر نتایج به دست آمده در مقاله هستند: نبودن یا کمبود تابلوهای راهنما و اطلاع‌رسانی درباره موقعیت محل در دو سوم مسیرها و نبود علائم نحوه کمک‌خواستن در وضعیت ویژه، تقریباً در هیچ‌یک از مسیرها.

نتایج این پژوهش با مطالعات پیشین چندان قابل مقایسه نیست؛ زیرا نحوه شاخص‌سازی متغیر اصلی تحقیق، یعنی مؤلفه‌های امنیت فضا، با شیوه انجام این کار در مطالعات پیشین، متفاوت است. با وجود این، به طور کلی باید گفت نتایج

- استفاده از روشنایی مناسب در معابر، به‌ویژه زیرگذرها؛
- از میان برداشتن عناصر زاید که به محدودشدن دید شهروندان منجر می‌شوند؛
- ایجاد محیط جذاب از طریق تنوع فرمی و کالبدی و
- استفاده از اصول طراحی در اجرای فضای سبز.

منابع

- الیاس زاده، ن و ضابطیان، ا. (۱۳۸۹). «بررسی شاخص‌های برنامه‌ریزی شهری مؤثر در ارتقاء امنیت زنان در فضاهای عمومی با رویکرد مشارکتی (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر تهران)»، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، د ۲، ش ۴۴، ص ۵۶-۴۳.
- باباخانلو، پ. (۱۳۸۲). چکیده مقالات همایش امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی ناجا.
- بمانیان، م؛ رفیعیان، م و ضابطیان، ا. (۱۳۸۷). «سنجش عوامل مؤثر بر ارتقاء امنیت زنان در محیط‌های شهری (مورد: محدوده اطراف پارک‌های شهر تهران)» پژوهش زنان، د ۷، ش ۳، ص ۶۷-۴۹.
- بتلی، ا؛ الک، آ؛ مورین، پ؛ مک‌گلین، س و اسمیت، گ. (۱۳۸۲). محیط‌های پاسخ‌دهنده، ترجمه: مصطفی بهزادفر، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- پودراتچی، م. (۱۳۸۱). «فضاهای بدون دفاع»، فصلنامه شهرداری‌ها، س ۴، ش ۴۱، ص ۹۲.
- پورجعفر، م؛ محمودی‌نژاد، ه؛ رفیعیان، م. و انصاری، م. (۱۳۸۷). «ارتقاء امنیت محیطی و کاهش جرائم شهری با تأکید بر رویکرد CPTED»، نشریه بین‌المللی علوم مهندسی (ویژه‌نامه مهندسی معماری و شهرسازی) دانشگاه علم و صنعت ایران، جلد ۱۹، ش ۶، ص ۷۳-۸۲.
- تاجیک، م. (۱۳۷۹). جامعه ای امن در گفتار خاتمی، تهران: نشر نی.

شهری به سه بعد فیزیکی، نمادین و اجتماعی فضاهای عمومی این شهر ارزیابی شده‌اند. مهم‌ترین نکات حاصل شده این مقاله که مسئولان و تصمیم‌گیرندگان مسائل شهری باید به آنها توجه کنند، شامل این موارد است:

در بعد نمادین

- مناسب‌سازی بصری نماها،
- اطلاع‌رسانی به شهروندان درباره مسیرها با استفاده از بناها یا عناصر شاخص در محله و
- استفاده از تابلو راهنمای مسیرها برای مشخص کردن وضعیت دسترسی‌ها.

در بعد اجتماعی

- تقویت نظارت عمومی در محدوده محله، از طریق فعال کردن کاربری‌های ۲۴ ساعته؛
- افزایش میزان تعاملات اجتماعی از طریق توجه به وجود تنوع کاربری و فعالیتی در محله؛
- حضور مردم و نظارت‌های مردمی (مثلاً به صورت پلیس محله)؛
- استفاده از عناصر طبیعی و درختان و گیاهان، سرزندگی و شادابی محیط را تقویت می‌کند؛
- فعال کردن میدان‌های کوچک و محلات شهری، ایجاد محیط‌های فرهنگی و ورزشی مانند فرهنگ‌سراها و انجمن‌های علمی و فرهنگی، ایجاد مراکز خرید در محلات و
- ایجاد کیوسک‌های نگهبانی.

در بعد فیزیکی

- توجه به آماده‌سازی مناسب سطح مسیرهای تردد احساس آسفتگی را تا حد زیادی کاهش می‌دهد؛
- آرایش درختان، گیاهان و فضای سبز شهری به صورت عامل مؤثر در کاهش آسفتگی فضا؛
- از بین بردن کنج‌ها و فضاهای بلااستفاده در فضاهای شهری؛
- استفاده از فضای سبز مناسب و ایجاد پیوند میان عناصر طبیعی و عناصر مصنوعی؛

- چلبی، م. (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم*، تهران: نشر نی.
- دیویس، ل. (۱۳۸۳). مکان‌های امن: سیستم برنامه‌ریزی و پیشگیری از جرم، مترجم: محسن هنرور و امین امینی، تهران: آرمان شهر.
- شارع‌پور، م.؛ تقوی، ز و سلیمانی‌بشلی، م. (۱۳۹۱). «بررسی جامعه‌شناختی احساس امنیت زنان در شهر آمل»، *فصلنامه زن و مطالعات خانواده*، د ۵، ش ۱۷، ص ۹۱-۱۰۶.
- شبانلی، م.؛ ملکی‌نیا، م و احتشام، س. (۱۳۹۳). «بررسی شاخص‌های امنیت کالبدی برای پذیرش حضور زنان در فضای شهری نمونه موردی: بلوار سجاد مشهد»، *ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر اسلامی*، مشهد: شورای اسلامی شهر مشهد.
- صالحی، ا. (۱۳۸۷). *ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن*، تهران: نشر مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- رفعت‌جاه، م.؛ شارع‌پور، م و رهبری، ل. (۱۳۹۳). «امنیت و جنسیت در فضاهای شهری: مطالعه کیفی حق زنان در شهر»، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، د ۱، ش ۳۷، ص ۱۴۷-۱۲۹.
- روی، پ. (۱۳۸۲). «معمای امنیت اجتماعی» ترجمه: منیژه نویدنیا، *مطالعات راهبردی*، د ۶، ش ۲۱، ص ۶۸۵-۷۱۳.
- زنجانی‌زاده، ه. (۱۳۸۰). «زنان و امنیت شهری»، *مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد*، د ۳۴، پیاپی ۱۳۴ و ۱۳۵، ش ۳ و ۴، ص ۶۲۶-۶۰۳.
- ضرابیان، ف. (۱۳۸۹). *طراحی فضاهای باز قابل دفاع در محلات مسکونی شهر تهران*، مطالعه موردی: محله باغ فیض - پونک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران.
- ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.
- طاهرخانی، ح. (۱۳۸۱). «طراحی شهری: ایجاد فضاهای قابل دفاع شهری»، *فصلنامه مدیریت شهری*، س ۳، ش ۹، ص ۸۸-۹۵.
- عسگری تفرشی، ح.؛ ادیب‌زاده، ب.؛ رفیعیان، م و حسینی، ا. (۱۳۸۹). «بررسی عوامل محیطی مؤثر در نوسازی بافت‌های فرسوده شهری برای افزایش امنیت محلی (نمونه موردی: بافت فرسوده محله نعمت آباد منطقه ۱۹ تهران)»، *هویت شهر*، د ۶، ش ۴، ص ۵۰-۳۹.
- علی‌خواه، ف و نجیبی ربیعی، م. (۱۳۸۵). «زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری»، *مجله رفاه اجتماعی*، د ۶، ش ۲۲، ص ۱۳۱-۱۰۹.
- علی‌پور، ب و نجفی، م. (۱۳۹۳). «ارزیابی شاخص‌های برنامه‌ریزی شهری مؤثر بر ارتقاء امنیت محیطی زنان در فضاهای شهری با استفاده از رویکرد CPTED (نمونه موردی: پارک کوثر مشهد)»، *مشهد: ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر اسلامی*.
- گومز بواندیا، ه. (۱۳۸۰). *جرائم شهری*، گرایش‌ها و روش‌های مقابله با آنها، ترجمه: فاطمه گیوه‌چیان، تهران: نشر دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- گلی، ع. (۱۳۹۰). «زنان و امنیت در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: پارک آزادی شیراز)»، *مجله جامعه‌شناسی تاریخی*، د ۳، ش ۲، ص ۱۶۵-۱۴۳.
- گلی، ع.؛ قاسم‌زاده، ب.؛ فتح‌بقالی، ع و رمضان‌مقدم و اجاری، ی. (۱۳۹۴). «عوامل مؤثر در احساس امنیت اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: پارک ائل گلی تبریز)»، *مجله*

- Newman, O. (1973) *Defensible Space: People and Design in the Violent City*, London: Architectural.
- Pain, R. (1997) Social Geographies of Women's Fear of Crime, *Transactions of The Institute of British Geographers*, 22: 231-244
- Paul, T. (2011) Space, Gender, and Fear of Crime: Some Explorations from Kolkata. *Gender, Technology and Development*, 15 (3): 411° 35.
- Koskela, H. Pain, R. (2000) Revisiting Fear and Place: Women's Fear of Attack and The Builtenvironment, *Geoforum May*, 31(2):269-280.
- مطالعات راهبردی زنان، د ۱۸، ش ۶۹، ص ۹۷-۱۳۶.
- بوزان، ب. (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گلکار، ک. (۱۳۸۰). «مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری»، *مجله صفحه*، د ۱۱، ش ۳۲، ص ۳۸-۶۵.
- مدنی‌پور، ع. (۱۳۷۹). *طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرآیندهای اجتماعی و مکانی*، ترجمه: فرهاد مرتضایی، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- مؤیدی، م؛ علی‌نژاد، م و نوایی، ح. (۱۳۹۲). «بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقاء میزان امنیت در فضاهای عمومی شهری (نمونه مورد مطالعه: محله اوین تهران)»، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، ش ۳۵، ص ۱۵۹-۱۹۱.
- ماندل، ر. (۱۳۷۹). *چهره متغیر امنیت ملی*، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مظلوم خراسانی، م و اسمعیلی، ع. (۱۳۸۹). «بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی زنان شهر مشهد در سال ۸۶-۱۳۸۵ و عوامل مؤثر بر آن»، *دوفصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، س ۷، ش ۲، ص ۲۵۱-۲۱۹.
- ورشوی، س. (۱۳۸۹). *امنیت زنان در فضای شهری - دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری*، مشهد: دانشگاه فردوسی.
- Atlas, R. & Leblanc, W. G. (1994) *Environmental barriers to crime*, Ergonomics in Design, Pages: 9-16.
- Boyle, J. Findlay, C. Ileslie, F. (2004) An investigation into womens perception of fear and the design of the urban environment. The research centre for inclusive access to outdoor environments, In www.openspace.eca.ac.uk.